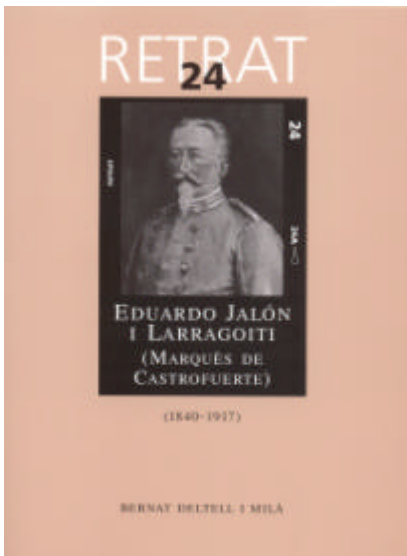

RETRAT N. 24
EDUARDO JALÓN I LARRAGOITI
(Marquès de Castrofuerte)
(1840-1917)
Bernat Deltell i Milà

PRESENTACIÓ

Eduardo Jalón, des de fa molts anys, es mereixia una remembrança dels vilanovins. Les raons d'aquesta remembrança, per als qui no coneguem el personatge, les trobareu ben detallades en el text que ha confegit Bernat Deltell, un text senzill i ben documentat.

Com ja s'ha dit en altres retrats, Vilanova i la Geltrú ha tingut la fortuna d'acollir una quantitat considerable d'il·lustres personalitats, de personatges que, tot i no haver nascut a la ciutat, se l'han estimat i hi han dedicat una atenció particular.

Una d'aquestes personalitats és l'home al qual es dedica aquest Retrat, Eduardo Jalón, marquès de Castrofuerte. Amic i col·laborador de Víctor Balaguer, com no podia ser d'altra manera, el senyor Jalón, com s'exposa tot seguit, fou un respectable militar que, contrariant la pràctica majoritària en el seu estament, es distingí per la seva inclinació i defensa del pensament liberal i també per la participació en tot allò que pogués afavorir la cultura i l'educació de la població local. Altrament, la bonhomia natural d'aquest home, vilanoví d'adopció, deixà en el cor d'aquells qui el conegueren més aviat un fort sentiment d'amistat i reverència, fet que hom pot detectar al llarg d'aquests 86 anys que han passat des de la seva mort, en escrits a la premsa local i sobretot en la memòria de la família Egea.

En fi, avui teniu a les mans un esbós de la seva vida i de la seva relació amb Vilanova i la Geltrú. És evident que aquesta biografia hauria de ser més extensa, més àmplia, però, en espera d'aquesta, l'Ajuntament de la ciutat li dedica aquest Retrat dins la galeria de fills il·lustres.

SIXTE ORAL I REIXACH
Alcalde de la ciutat

EDUARDO JALÓN LARRAGOITI (Marquès de Castrofuerte)

La mort de Matilde Rodríguez Freire el primer de maig de 1902, esposa de don Eduardo Jalón Larragoiti, provoca en el marquès un estat d'aïllament absolut, per pròpia voluntat i decisió personal, fins al punt que "semblava talment com si estigués esperant la mort i deixar enrere tot aquest món, que fins llavors li havia fet més nosa que servei". Així recorda Joan Ventosa i Egea el que li explicava la seva àvia, assistenta de don Eduardo i, per tant, una de les persones que millor va conèixer aquest il·lustre personatge en els darrers anys de la seva vida.

I és que amb la mort de Matilde Rodríguez, el matrimoni format pel majordom Juan Egea i l'assistenta Pilar Garcia es converteixen en l'única família del marquès de Castrofuerte. Sol, sense descendència, abatut i allunyat dels centres de poder a causa de les seves idees progressistes, Eduardo Jalón observa impassible, però amb certa melangia, com la vida se li escapa de les mans, i amb ella totes les il·lusions i lluites per intentar transformar un país sempre reticent a qualsevol tipus de canvi. No és estrany, doncs, que tal com explica el nét d'aquells majordoms, Joan Ventosa i Egea, el marquès de Castrofuerte es converteixi "en el màxim exponent d'un món que desapareix a marxes forçades". Perquè un personatge com ell, amb títol nobiliari i terrinent i, al mateix temps, progressista i militar, tenia tots els números per rebre garrotades pels quatre cantons o, pitjor encara, ser utilitzat des d'un punt de vista partidista en benefici propi. "I així va ser" -diu Egea- "perquè tot i ser una bona persona, els militars i marquesos o bé provoquen recel o bé tothom vol aprofitar-se'n per treure'n alguna cosa de profit".

El punt i final a la vida de don Eduardo Jalón exemplifica de manera clara i contundent les impressions expressades per Joan Ventosa. Com si d'un final èpic es tractés, Jalón ingressa el 17 de febrer de 1917 en un hospital de Barcelona als 77 anys d'edat per sotmetre's a una intervenció quirúrgica per problemes de pròstata. Però les coses, com malauradament succeeix en més d'una ocasió, es compliquen i mor després de l'operació. Jalón és enterrat a Barcelona en contra de la seva voluntat, i al cap de dos mesos el seu cos és traslladat a una fosa comuna perquè els seus nebots deixen de pagar el nínxol. Són els mateixos que, segons Egea, amb un camió buiden, literalment, la seva casa; cortines, catifes i col·leccions personals desapareixen l'endemà mateix de la seva mort. Només alguns objectes personals recollits pels seus fidels majordoms se salven de l'espoli, uns objectes que ara serveixen per recuperar la memòria i saber qui va ser, exactament, el marquès de Castrofuerte. D'una cosa, però, sí que en podem estar segurs: Eduardo Jalón Larragoiti va tenir un final injust que una vida exemplar com la seva no mereixia.

▼ Introducció w

De personalitat contradictòria, polièdrica i, sobretot, poc amant de la fama i la fastuositat que sovint envolta el món de les armes i dels marquesats: aquesta és una de les poques definicions que es pot fer de don Eduardo Jalón Larragoiti, conegut a casa nostra més pel seu títol nobiliari, marquès de Castrofuerte, que no pas per la seva extraordinària generositat i capacitat intel·lectual. I potser encara es pot anar més enllà: Vilanova i la Geltrú es pot mostrar orgullosa, per dir-ho d'alguna manera, d'haver fet famós un títol nobiliari gràcies a un immoble i no pas a l'inrevés, com és habitual aquí i a tot arreu. Perquè de ben segur que la gran majoria de vilatans poden localitzar damunt el mapa l'immoble Marquès de Castrofuerte, mentre són pocs els que realment saben qui és aquest singular personatge, que deixa escrita en el seu testament de 1912 la donació de la casa on va viure a la institució balagueriana.

▼ Consideracions prèvies w

Abans que el lector s'endinsi en aquesta petita biografia de don Eduardo Jalón, cal que tingui en consideració dues qüestions prèvies. La primera és que aquest retrat no vol ser una biografia exhaustiva sobre el marquès de Castrofuerte ni, encara menys, un treball d'investigació. L'únic objectiu que es persegueix al llarg d'aquestes pàgines és, principalment, reactualitzar històricament aquest personatge, ressituar-lo en el seu context i, sobretot, ser una porta d'entrada de futurs estudis i estudiosos que a partir d'aquesta lectura es vulguin endinsar en l'enigmàtica vida de Jalón. Perquè si una cosa es pot afirmar sense marge d'error és que el marquès de Castrofuerte és pràcticament un desconegut, tant a nivell popular com oficial. Només en la memòria d'alguns vilanovins i en alguns estudis es recorda i es fa referència a la seva vida. El problema, però, rau en el fet que en bona part dels records i dels textos es produeixen certes contradiccions, unes contradiccions que ja de per si arrossegà en vida el mateix marquès de Castrofuerte: hereu d'un títol nobiliari mentre professa idees poc monàrquiques, potser també poc republicanes, però sí del tot progressistes per a l'època.

El segon punt que el lector ha de tenir en compte és que la vida d'Eduardo Jalón transcorre entre silencis, sense fer soroll, lluny de la vida cortesana. Aquest tret característic del seu tarannà i personalitat, així com les idees progressistes manifestades en moments clau al llarg de la seva trajectòria militar, li comporta, posteriorment, quedar arraconat dels llibres oficials. Els seus cognoms no apareixen ni en enciclopèdies, ni en llibres, biografies o, encara pitjor, en opuscles militars, tot i haver servit a l'exèrcit i per a l'exèrcit des dels 17 anys. Les explicacions poden ser moltes, però jo, personalment -i permeteu-me que per un moment expressi la meva opinió personal- crec que hi ha dos factors determinants. El primer, és que Jalón es vol mantenir voluntàriament allunyat de qualsevol reconeixement públic, possiblement abatut moralment després d'observar com els canvis que propugna són constantment

bandejats per polítiques erràtiques dels diferents governs i governants. Cal no oblidar que estem parlant d'una època, el final del segle XIX, caracteritzada per l'immobilisme polític que comporta el tancament de l'Estat espanyol als nous corrents ideològics i culturals que apareixen amb força a la resta d'Europa. Tot a l'inrevés dels idearis progressistes de Jalón, refinats, cultes i amb la ment oberta a qualsevol tendència exterior que suposi una millora per al país.

El segon motiu pel qual Eduardo Jalón és avui dia un absolut desconegut és perquè el mateix exèrcit, metàfora sobre metàfora, evita parlar, en els seus documents oficials, sobre l'arraconament a què sotmet a un dels seus oficials. Sense dades, sense família i sense ningú a qui consultar, la vida i obra de don Eduardo Jalón Larragoiti és un trencaclosques amb moltes peces que encara ara no encaixen les unes amb les altres. La seva vida, en definitiva, és un gran enigma encara per resoldre.

v Vida w

Don Eduardo Jalón Larragoiti neix a Palència el 30 de juliol de 1840. Els seus pares, Joaquín Jalón Bañuelos i Josefa Larragoiti Leirana, tenen tres fills: Miguel, Carmen i Eduardo, que és qui hereda el títol de marquès de Castrofuerte el 1901 en morir el seu germà gran. Tot i provenir d'una família de tarannà liberal, Eduardo Jalón ingressa al Col·legi Militar de Cavalleria de Valladolid a l'edat de 17 anys, segurament per tradició familiar.

La pista sobre el caràcter progressista d'aquesta família la trobem en el seu germà, Miguel María Jalón. Nascut a Burgos el 1829 i mort a Càceres el 1901,

exerceix d'advocat, diplomàtic i senador al llarg de la seva vida. És, a més, un dels set fundadors de la *Revista de Extremadura* de la qual Ortega y Gasset arriba a dir que *es el más serio y valioso esfuerzo que en provincias se ha hecho de aportación a la cultura*. És molt probable que en la seva etapa com a senador conegui personalment l'escriptor, polític i historiador Víctor Balaguer, tot i que no hi ha cap prova concloent sobre aquesta possible amistat i/o trobada. De fet, tampoc es pot comprovar el lligam entre el mateix Balaguer i Eduardo Jalón, ja que aquest darrer s'estableix definitivament a Vilanova i la Geltrú el 1901, el mateix any en què mor, el 14 de gener al carrer de la Salut de Madrid, l'exministre de Foment i d'Ultramar.

Sigui com sigui, el cert és que el tarannà liberal dels germans Jalón coincideix plenament amb el regeneracionisme polític impulsat per Víctor Balaguer, Valentí Almirall i Pi i Margall, entre d'altres. La diferència, però, es troba en el fet que els Jalón Larragoiti provenen de la Castella profunda i mantenen una constant

contradicció entre els seus ideals progressistes i l'ambient dels seus avantpassats, grans terratinents. I és que cal tenir en compte que la família Jalón ostenta en aquella època una gran fortuna en ser propietaris de grans extensions de terrenys repartides entre les províncies de Palència, Burgos i Càceres. A tot això, cal sumar-hi el títol nobiliari, Castrofuerte, que prové d'una petita localitat de Lleó i que és creat el 1627, un any després que Felip V i el seu primer ministre, el comte-duc d'Olivares, intentin transformar l'Estat espanyol en estat unitari per tal de poder subjugar més fàcilment els territoris forals a les lleis feudals i centralistes de Castella. És, doncs, el que ara es diria una família amb llinatge, propera als òrgans de govern i a la Cort. Tot a l'inrevés, doncs, de la trajectòria vital dels posteriors hereus, com Eduardo Jalón.

v Carrera militar i República w

Eduardo Jalón ingressa a l'acadèmia militar el 12 de maig de 1857 i acaba els seus estudis tres anys més tard amb el grau d'alferes. Des del 1860, i fins al 1866, és destinat a diversos indrets de Castella. Aquest mateix any, però, pateix en pròpia carn les contradiccions entre la política espanyola, el seu ideari progressista i la disciplina militar. Jalón és baixa per motiu disciplinari i enviat, segons consta al full de serveis de l'Arxiu General Militar de Segòvia, *a situación de reemplazo con residencia forzada en las Islas Canarias*.

Amb tot, l'octubre de 1868 obté el grau de capità *en recompensa de sus servicios a la causa de la libertad*. El motiu d'aquest reconeixement és que aquest mateix any es produeix la Revolució de Setembre, l'inici de l'anomenat Sexenni Progressista, que no és altra cosa que una revolució democràtica i liberal que suprimeix la monarquia borbònica i afavoreix la instauració del sufragi universal, el dret d'associació obrera i la llibertat de cultes. Cinc anys més tard, és a dir, el 1873, amb la proclamació de la Primera República, Eduardo Jalón continua essent un valor a l'alça ja que *por orden del gobierno de la República, de 7 de junio, le ha sido concedido el empleo de comandante por los servicios prestados a favor de la misma*.

La bona estrella del futur marquès de Castrofuerte s'apaga un any més tard. Els fets són els següents: el 8 de gener de 1874, el general Manuel Pavía entra a cavall al Congrés de Diputats posant punt i final a l'efímera Primera República. Dissoltes les Corts, el general Martínez Campos se subleva a Sagunt el mes de desembre d'aquest mateix any en favor de la restauració borbònica. En alguns escrits consultats es diu que Eduardo Jalón es nega a participar en l'aixecament de Martínez Campos, ja que havia jurat fidelitat a la República. Amb tot, l'historiador Francesc Xavier Puig Rovira afirma, en el seu proper llibre titulat

Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú, que Jalón “expressà disconformitat i fou destinat forçós a Lugo”, tot i que el seu expedient militar “recull només les incidències administratives a l'Exèrcit, però no fa esment de la seva actitud personal ni dels motius que la inspiraren”. No és tan clar, doncs, que Eduardo Jalón es negui participar en el pronunciament del general Martínez Campos a Sagunt, perquè, probablement, ja havia estat enviat a Lugo a causa del seu ideari liberal i progressista, que en cap moment implica que fos republicà. Amb tot, segons explica Puig Rovira, “els dos ascensos esmentats, i esdevinguts durant l'anomenat Sexenni Progressista, són els únics en tota la seva carrera aconseguits per motius diferents als de l'antiguitat”.

v Davallada w

Un article de 1932 publicat al número 20 del setmanari republicà *Democràcia* i escrit per Eduard Egea, fill d'aquells majordoms que romanen al costat del marquès de Castrofuerte els darrers anys de la seva vida, i regidor de Cultura de l'Ajuntament el 1934, diu:

Defugí sempre la popularitat i visqué separat del que era tradició en la família, cortesana per essència (...). Dues soles vegades va anar a Madrid, i encara cridat una d'elles per la reina Isabel, per aixecar-li el desterro que li fou imposat per no voler entregar el comandament a aquell traïdor que es deia Martínez Campos, puix fidel a l'ideari volgut, no volgué traïr la República. Per aqueixa actitud, fou exiliat i separat de l'exèrcit.

Aquest és un dels errors que es produeix en més d'un article dedicat a Eduardo Jalón. El fet és que en cap moment va ser expulsat de l'exèrcit, sinó marginat. I aquest fet, en terminologia militar, comporta unes diferències substancials, com per exemple, que si un militar és expulsat no cobra la paga de l'exèrcit. I Jalón va cobrar puntualment la seva retribució econòmica. A més, sembla ser que Jalón ja va expressar el seu rebuig al cop d'Estat del general Manuel Pavía del 8 de gener. És en aquest moment que probablement el comandant Jalón queda marginat; per tant, i encara que no consta en cap dels documents oficials, se suposa que en l'aixecament de Martínez de Campos a Sagunt, ocorregut onze mesos més tard, Eduardo Jalón ja no està en disponibilitat de fer front i oposar-se a la restauració borbònica. I un darrer apunt sobre els escrits dedicats al futur Marquès: si realment és republicà, si realment es nega en cos i ànima al pronunciament del general Campos en favor de la restauració borbònica, com és que es manté fidel a l'exèrcit i continua sota la seva disciplina? Moltes peces no encaixen en aquest complex trencaclosques que és la vida d'Eduardo Jalón Larragoiti.

De tot plegat, el que sembla més probable és que davant la negativa a donar suport al general Pavía, Jalón fos destinat forçós a Lugo, i a partir d'aquí, sense ser mai expulsat de l'exèrcit, segons consta al full de serveis de l'Arxiu General Militar de Segòvia, participa en operacions de campanya contra els carlistes de

Navarra i el País Basc. Puig Rovira afirma que Jalón “sempre es mantingué en actiu, a efectes administratius, encara que durant bastants anys en situació especial de disponibilitat sense comandament directe”.

▼ Darrers temps a Castella w

El tarannà progressista d'Eduardo Jalón li comporta més d'un maldecap. L'exemple més clar el trobem el 1881, quan és sancionat amb dos mesos d'arrest per assistir a un acte organitzat per un col·lectiu de demòcrates de Palència. En aquest cas, les notes al full de serveis del futur marquès de Castrofuerte són prou eloqüents:

El 14 de marzo se le impusieron dos meses de arresto en un castillo que sufrirá en el de la plaza de Burgos por haber asistido al banquete democrático que tuvo lugar en Palencia el día 10 del mismo contraviniendo a lo permitido en orden del Ministerio Regente de 4 de febrero de 1879.

Quatre anys després d'aquests fets, el 1888, la vida de Jalón fa un tomb inesperat. Ascendit a tinent coronel per antiguitat, és desplaçat a Barcelona on participa, el 1890, en les operacions de protecció de les fàbriques del Poble Nou, molt amenaçades per les vagues obreres: *El 2 de mayo bajo órdenes del Jefe del Cuerpo y con motivo de las huelgas obreras que tuvieron lugar en esta capital y sus inmediaciones marchó a Pueblo-Nuevo con objeto de proteger a las fábricas existentes en dicho punto*, segons consta en l'expedient de l'Arxiu General Militar de Segòvia.

Jalón, sense saber-ho, arriba en un moment crucial en la vida política, cultural i econòmica de Catalunya. Són èpoques de forta agitació social, d'aires de renovació, dels primers intents d'estructurar un incipient catalanisme polític i, sobretot, és l'època d'or de la cultura catalana i del redreçament lingüístic. A les acaballes del segle XIX, els nous postulats de l'art modern, conegut aquí com el Modernisme, arraconen aquells primers artistes de la Renaixença, pioners, cal dir-ho tot, en la recuperació de la consciència històrica i lingüística catalana. Pintors com Santiago Rusiñol, Ramon Casas i Alexandre de Riquer, arquitectes com Domènech i Montaner, Antoni Gaudí i Puig i Cadafalch, músics com Enric Morera i l'Orfeó Català, escriptors com Narcís Oller i Joan Maragall i filòlegs com Pompeu Fabra, entre d'altres, capgiren la realitat social, política i cultural del país. Polítics com Pi i Margall, Víctor Balaguer i Valentí Almirall comencen a ser desplaçats i arraconats per les noves generacions, encarnades pel doctor Robert, Albert Rusiñol i Enric Prat de la Riba, entre molts d'altres. Neix, així, el nou catalanisme sota les sigles, bàsicament, de la Lliga Regionalista. És, per a l'època, un catalanisme modern, europeu, regenerador i a vegades més a prop de les revoltes que es produeixen al carrer que no pas de la vida cortesana de Madrid. Jalón, a més, arriba a Barcelona quan la ciutat acull la Primera Exposició Universal de 1888, plataforma ideal per donar a conèixer el nou sindicat UGT i el Partido Socialista Obrero Español (PSOE), que es traslladarà

ràpidament a Madrid un any més tard per la poca acceptació que té en aquestes contrades.

A tot això, la pèrdua de Cuba i Filipines el 1898 provoca el malestar entre el sector empresarial català, que veu que per una banda es produeixen vagues i manifestacions als seus tallers i que, per un altre cantó, l'Estat es mostra incapaç de redreçar una situació econòmica agreujada per l'excedent acumulat per la caiguda en picat del comerç, completament desballestat sense les colònies d'Ultramar. Catalunya vol obrir-se a Europa, i per aquest motiu abraça el catalanisme polític, perquè són els únics que ofereixen intervenir a l'Estat en favor únicament dels interessos dels catalans. I mentre els empresaris lluiten perquè s'obrin les fronteres, els modernistes tornen de París amb noves idees arquitectòniques, pictòriques i literàries. El trencament està servit, i Madrid té por. Per aquest motiu, la presència de l'exèrcit a Barcelona és cada vegada més important. L'excusa, mantenir l'ordre als carrers, insegurs a causa de l'anarquisme, les vagues i el pistolerisme. En el fons, però, voluntat de control de la classe dirigent.

l enmig d'aquest panorama, Eduardo Jalón aterra a Barcelona, i és evident que un progressista i reformador com ell veu com els ideals regeneracionistes que ha defensat al llarg de la seva vida a Castella aquí es manifesten en tot el seu esplendor. Però les seves contradiccions també s'accentuen. D'esperit rebel (només cal recordar els dos mesos d'arrest per haver participat en un dinar amb demòcrates) es troba defensant l'ordre al servei d'un exèrcit, l'espanyol, que sobreviu en un context amb més orgull que deures, mancat d'estudis i històricament amb deute amb les minories que també habiten a la península. Potser si personatges com el mateix marquès de Castrofuerte haguessin pogut ocupar òrgans de decisió dins els comandaments militars, l'Estat espanyol s'hauria estalviat ostentar el *privilegi* de ser l'inventor dels camps de concentració a Cuba i perdre les colònies d'Ultramar al mateix ritme que milers de soldats morien sense ni tan sols saber agafar un fusell.

▼ El Marquès i Vilanova i la Geltrú w

Jalón, doncs, arriba a Barcelona el 1888 i dos anys més tard és traslladat a Vilanova i la Geltrú amb una unitat del seu regiment que hi és destacada. Però l'estada dura tan sols dos mesos perquè, com explica Puig Rovira, "s'incorpora de nou a la plana major del regiment a Barcelona, on estigué de guarnició fins al 1896". Aquest mateix any, ascendeix a coronel i torna a la capital del Garraf al capdavant del regiment de Lanceros del Príncep. L'estada, també en aquest cas, dura ben poc. Aquest singular regiment és traslladat a Madrid i Jalón sol·licita com a nou destí un altre regiment, anomenat Dragones de Santiago, que estava destacat a Vilanova i on s'estigué fins al 1901, quan torna a ser mobilitzat a la Ciutat Comtal. Finalment, el 1902 passa a situació de reserva amb el grau de general de brigada i fixa la seva residència a Vilanova amb la seva muller, Matilde Rodríguez Freire, amb qui havia contret matrimoni el desembre de 1879.

L'arribada d'Eduardo Jalón Larragoiti a Vilanova i la Geltrú rep tot tipus d'elogis recollits en la premsa del moment. Personatge ja conegut per les seves estades anteriors i estimat per tothom, Jalón s'estableix a la capital del Garraf just un any després de rebre el títol de marquès de Castrofuerte l'any 1901, heretat a la mort del seu germà gran Miguel M. Jalón. Un cop a la reserva, Eduardo Jalón és també guardonat: *se le concede la Gran Cruz de la Orden del Mérito Militar con distintivo blanco*. Eduard Egea descriu en un article l'arribada del Marquès de Castrofuerte a Vilanova amb les següents paraules:

Fou incondicional servidor del Partit Federal de la nostra vila, on comptava amb grans simpaties entre llurs consocis, sentint una satisfacció immensa sempre que es trobava entre llurs coreligionaris, seguint amb interès les lluites de la política local i venint expressament algunes vegades amb el sol propòsit de votar.

v La casa i Japeto w

El matrimoni Jalón i Rodríguez s'estableixen definitivament a Vilanova i la Geltrú el 1902. S'instal·len a la Fonda Nacional, també coneguda com Fonda Montalà, situada al número 2 de l'avinguda Monturiol cantonada amb la rambla Ventosa. Aquest immoble, propietat de Pau Soler i construït el 1883 expressament com a fonda per l'arquitecte August Font i Carreras, és adquirit en la seva totalitat pel mateix Eduardo Jalón el 1909 al preu de 30.000 pessetes. Segons l'historiador Francesc Xavier Puig Rovira, la casa era de Pau Soler "un dels principals accionistes del Banc de Vilanova i que la cedí com a aportació de capital". Seguint aquesta teoria, Jalón adquireix, doncs, l'immoble a aquella ruïnosa aventura que va suposar el Banc de Vilanova.

A la mort de la seva dona el primer de maig de 1902, el ja marquès de Castrofuerte es queda sol i comparteix la seva vivenda amb els majordoms; ell a la primera planta, i la resta instal·lats a l'entresòl. Memòria viva dels darrers anys de vida d'Eduardo Jalón, els majordoms eren una família formada pel matrimoni murcià Juan Egea Arévalo, carrabiner destinat a la capital del Garraf, la seva muller, Pilar Garcia Clemente, i els seus sis fills: Maria, Pere, Genís, Antònia, Teresa i Eduard, aquest darrer regidor de Cultura de l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú durant la República.

Segons explica Puig Rovira, el nom d'Eduard li fou posat pel mateix Jalón "que va actuar com a padrí del bateig".

Una de les històries que més es recorda del marquès de Castrofuerte és la compra d'un vell cavall anomenat *Japeto*, que participa fins i tot als Tres Tombs. La història, extreta d'un article de l'escriptor Oriol Pi de Cabanyes, és la següent:

Al poco de jubilarse, don Eduardo leyó en el diario oficial del ejército que se ponía a subasta un caballo que llevaba por nombre "Japeto". Y él, con gran emoción, lo reconoció como el suyo durante la guerra de Cuba. El Estado entonces amortizaba las caballerías que sobrepasaban la edad establecida llevándolas al sacrificio, a veces en una plaza de toros de la que muchas veces salían con el vientre a trizas. Así que, pensando en la triste suerte que les estaba reservada, don Eduardo consideró que su "Japeto" merecía estar tan retirado como él. Pujó por él en la subasta hasta seis mil duros, lo recuperó y le puso establo. Evitaba así con este indulto que le grabaran a fuego la "D" de "desecho", que precedía a su aniquilación. "Japeto", blanco y escuálido, su mirada lánguida en unos grandes ojos líquidos, vivió todavía algunos años más, desfilando incluso en la fiesta de Els tres toms (...).

Aquest fragment de l'article de Pi de Cabanyes, publicat el 4 de novembre de 2002 al diari *La Vanguardia*, escau perfectament per poder parlar d'un tema sovint mencionat en la vida del Marquès tot i que no consta en cap document oficial. A l'inici de l'article, el periodista i escriptor vilanoví explica que es posava a subhasta el cavall amb el qual Jalón fa la guerra a Cuba. Doncs bé, no hi ha cap document en els arxius oficials de l'exèrcit d'aquesta intervenció del marquès de Castrofuerte a Cuba; és una prova més de la dificultat d'establir un ordre cronològic en la vida d'aquest enigmàtic personatge. La manca de fonts i familiars impedeixen fer un retrat exhaustiu de la vida de qui va ser un destacat militar. A més, les seves idees progressistes no ajuden, ni molt menys, a poder

esbrinar alguns episodis de la seva dilatada trajectòria, ja que el mateix exèrcit s'encarrega de tirar la pedra i amagar la mà. Aquest és el cas de les dues anècdotes abans mencionades, el seu empresonament a Burgos i les situacions de *reemplazo* a Canàries i després a Lugo, on no consta en cap lloc els motius pels quals

va ser apartat i enviat ben lluny dels centres de poder. Sigui com sigui, el que sí és cert és la història dels seu cavall Japeto, tal i com il·lustra la fotografia que es pot veure aquí mateix, i que en aquesta imatge apareix cavalcat pel majordom, Juan Egea.

Un cop establert a Vilanova i la Geltrú, el marquès de Castrofuerte es vincula al Centre Republicà Federal, erigint-se en un dels protectors d'aquesta associació on *gaudia de grans simpaties dels seus socis*, tal i com explica Eduard Egea. El 1904 és nomenat vicepresident de la junta de l'Escola Moderna, i tres anys més tard un grup de vilatans intenten convèncer Jalón que es presenti com a candidat a diputat a Corts per la circumscripció de Vilanova i la Geltrú. No obstant això, no accedeix a la petició perquè potser massa sovint es confón ser progressista amb ser republicà, i no és exactament el mateix.

Amb tot, segons Puig Rovira, Eduardo Jalón, tot i passar llargues temporades a les seves terres de Palència, Burgos i Càceres, sempre és present a Vilanova a l'hora d'emetre el seu vot "perquè s'ha de tenir en compte que per a ell era llavors un requisit indispensable per poder cobrar la paga, i que l'havia de complir precisament a Vilanova, que era el lloc que havia assenyalat com a domicili".

▼ Persona culta i intel·ligent w

Eduardo Jalón Larragoiti és una persona culta, intel·ligent i, sobretot, caritativa i bondadosa, segons les cròniques de l'època. Escriu Eduard Egea al setmanari republicà *Democràcia* que Jalón *posseïa una cultura no gaire corrent, essent gran amant dels llibres, dels quals en tenia un gran nombre, cercant els més avançats, puix li agradava seguir els progressos de les novel·les promocions, en les que hi tenia una fe absoluta.*

Gran col·leccionista, el marquès de Castrofuerte, a part de llibres, té nombrosos objectes com ara armes, mapes, pipes de fumar, rellotges, bastons així com arxius militars. Precisament, un dels objectes més preuats que es pot veure actualment a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer és un monumental morter àrab, procedent de la seva terra, de Monzón de Campos (Palència) i no pas del castell de Montsó dels Camps (València), com erròniament s'ha escrit en alguna ocasió. Aquesta donació la fa el 1911, just un any després d'entrar a formar part de la Junta del Patronat de la institució balagueriana, de la qual és nomenat vicepresident. A partir d'aquest moment, les seves pertinences personals i col·leccions privades que recopila al llarg de la seva vida són llegades a la Biblioteca-Museu Balaguer, fins al punt que el 1912 dóna, també, la seva vivenda, que anys després serà recordada pel seu títol nobiliari, Casa Marquès de Castrofuerte, avui un immoble depenent de la mateixa Biblioteca i que aplega un fons d'uns 100.000 volums. Un fet que converteix aquest centre en un dels punts de referència dedicats a la política i a la cultura del segle XIX.

Un dels aspectes més destacats d'Eduardo Jalón és el seu vessant humà i caritatiu. Pocs anys abans de morir, l'escriptor vilanoví Xavier Garcia explica, en un dels seus articles dedicats a la figura del marquès, que *cada setmana, els dissabtes, ja se sabia que els pobres de solemnitat havien de fer cua a la vorera de casa seva per rebre'n l'almoina. La senyora Pilar era l'encarregada de distribuir la petita aportació a cadascun d'ells. Alguna vegada ella, però, tenia remordiments puix que sabia que un d'aquests pobres era un home que s'ho gastava tot en vi. Don Eduardo ho resolia a l'acte: A éste, doble ración, como pobre y para el vicio.*

Una altra de les anècdotes que explica al mateix Garcia és que en una ocasió un pobre, dirigint-se a Jalón, li demana caritat al mig del carrer. Com que no portava ni un cèntim al damunt, el pobre li llença tot de fang *que li deixa la guerrera feta una llàstima*. Un cop arribat a casa, la dona, estranyada, li pregunta què li ha passat, i el marquès respon que *ya me está bien, por no llevar ni el poco dinero que tenía que darle.*

El nét d'aquells majordoms, Joan Ventosa i Egea, recorda algunes coses que li explicava la seva àvia respecte al marquès de Castrofuerte. Ventosa comenta que Eduardo Jalón era una persona reservada i tímida, d'un intel·lecte fora de mida i confirma que, tot i haver estudiat d'advocat, no va exercir mai perquè va anar a parar a l'exèrcit per tradició familiar. Una de les altres coses que recorda molt bé i que li explicava la seva àvia, Pilar Garcia, és que Jalón s'esforçava per parlar en la llengua de tots els vilanovins, el català, tot i que no sempre reeixia en l'intent "provocant, en alguns casos, el somriure sorneguer dels contertulians". Amb tot, era una persona afable, gens orgullosa ni tocada per la vanitat, "perquè algú pot pensar que les almoines que repartia entre els pobres podia ser un acte de vanitat, però no era pas així, tot i que el fet que els rics, en aquella època, paguessin molt poc a les arques estatals, ajudava molt a fer aquest tipus d'actes caritatius".

I és que de ric, el senyor Jalón, n'era, i molt. Entre les seves estades a Palència, Burgos, Càceres i Vilanova i la Geltrú es pot dir que el marquès de Castrofuerte passejava per mig país sense sortir mai de casa. Potser per aquest motiu l'Orfeó Vilanoví li va dedicar, abans de marxar una temporada a Palència, aquest exaltat cant a l'amistat:

*Don Eduardo Jalón
Hombre de gran corazón
Con el alma este orfeón
Te dedica esta canción
Y al darte la despedida
Dicha te desea entera
Mientras con ansia espera
De nuevo tu bienvenida
Vuelve pronto, adalid del progreso y del arte,
Don Eduardo Jalón
Hombre de gran corazón*

Retirat de la vida militar i vidu, Jalón es dedica a les seves grans passions, com són la lectura i el col·leccionisme. Col·labora, a més, i sovint des de càrrecs honorífics, en diferents societats i institucions, com les ja citades Biblioteca-Museu Víctor Balaguer i l'Escola Moderna. Amb tot, la vinculació de Jalón amb l'Escola Moderna és més aviat de caràcter simbòlic, la qual cosa no li resta gens ni mica de valor perquè aquesta institució, dirigida per Ferrer i Guàrdia i de caràcter racionalista, és perseguida i menystinguda pels sectors conservadors.

Tot i les continuades estades a les seves terres i al balneari de Panticosa, el marquès de Castrofuerte també té temps per participar com a jurat en certàmens literaris i artístics, prenent part al mateix temps en moltes manifestacions culturals. El seu aspecte, segons l'escriptor Xavier Garcia, també ajuda, perquè *tenia ben poques traces de l'esperit altaner i sovint fatxenda que tenen algunes persones d'aquest estament (el militar) i és per això que fou estimat per la nostra gent. El seu aspecte ja ho propiciava, amb la seva barba punxeguda, com d'un trobador provençal, com un segon Mistral* (poeta occità del segle XIX i premiat amb el Nobel).

Jalón també participa en actes molt sentits per tots els vilanovins, com els Tres Tombs, que se celebra cada 17 de gener. En una ocasió, la Comissió de la festa ofereix al marquès de Castrofuerte ser-ne l'abanderat. Aquest, com escriu Xavier Garcia, *segurament per l'edat com per la dignitat del seu càrrec* declina l'ofertament, tot i la pressió de la comitiva perquè accepti, conscients que un sí per part d'ell implica sempre una generosa retribució econòmica que ajuda, i molt, a les despeses de la Comissió.

Finalment, Jalón accepta l'ofertament tot i que delega la tasca en favor dels seus majordoms. Així, la vigília dels Tres Tombs, i mentre arriba la comitiva amb la bandera per penjar-la al balcó de casa seva, el marquès s'ho mira tot plegat amb un cert escepticisme i deixa anar una de les seves lacòniques frases: *No vendrà mal que por una vez entre un santo en mi casa*, en referència a la imatge de sant Antoni que ostentava la bandera.

v La fi w

Els darrers anys del ja marquès de Castrofuerte els viu en silenci. Cada vegada més apartat de la vida social, tot i els ofertaments que rep de tot arreu, es reclou en la lectura dels seus llibres, refugi d'intel·lectuals i homes de pau. El 17 de febrer de 1917 mor després d'una intervenció quirúrgica a Barcelona als 77 anys d'edat. Segons el nét dels seus majordoms, Joan Ventosa, és enterrat a Barcelona en contra de la seva voluntat, mentre els seus nebots arriben, amb un camió, i buiden, literalment, la seva vivenda. S'emporten tot allò que troben: catifes, cortines, col·leccions privades, llibres, aquells objectes que formen part de la vida i la memòria de Jalón. Això no obstant, hi ha una cosa que indefectiblement han de deixar a Vilanova, i és la casa de Jalón, ja que a la

seva mort aquesta passa directament a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, tal com deixa escrit en el seu testament.

A la capital del Garraf, però, es produeix una forta commoció. La notícia, que en aquelles èpoques sempre arriba amb un cert retard -i ara potser massa aviat- comença a circular per la vila. Poques coses han pogut salvar els seus majordoms. Una d'elles, però, és d'un gran valor sentimental; la guerrera que sempre duia posada el marquès de Castrofuerte, i que es pot contemplar en les fotografies que acompanyen aquest text, encara ara la conserva en perfecte estat Joan Ventosa. Ell mateix explica que una vegada la va oferir a l'alcalde franquista Ferrer Pi perquè fos exposada al Museu Balaguer, i que aquest li va respondre que "no li interessava perquè era la jaqueta d'un republicà". Una prova més que, després de mort, el marquès de Castrofuerte ha continuat incomodant més d'un.

Sortosament, però, no tothom és igual. La premsa local publica articles en què glossa la figura d'Eduardo Jalón. El setmanari *Democracia* i el sempre present *Diario de Villanueva y Geltrú* exalten la figura del marquès de Castrofuerte, el primer vilanoví que va guadir de telèfon a la vila amb el número 2. El *Diario* publica, en un to potser excessivament patriòtic, la següent ressenya:

Vino por primera vez a Villanueva siendo coronel de caballería de un regimiento aquí destacado, y pronto se captó las generales simpatías por su nobleza y caballerosidad, logrando por sus altas condiciones fundir aquí en alto espíritu patriótico a militares y paisanos.

Un altre text del setmanari *Democracia* publicat el 25 de febrer de 1917 per un tal J. B. descriu el marquès de Castrofuerte en els següents paràmetres:

En los actuales tiempos, en que generalmente, se prodiga el elogio sin medida, no es tan fácil encontrar frases justas para que el lector se haga cargo de que hablamos de un hombre verdaderamente extraordinario en este ambiente de pequeñeces, de egoísmos, de ficciones y apostasías.

D. Eduardo Jalón, Marqués de Castrofuerte, era la representación típica de la nobleza, del altruismo, de la abnegación; simbolizaba una remembranza del legendario hidalgo castellano, cuya vida estaba consagrada a la defensa de los débiles y de los desgraciados.

Su alma no conocía de castigos, sino de perdones. Por eso el tiempo que ejerció mando en el Ejército, todos sus subordinados, desde los jefes al último soldado, veían en D. Eduardo, más que a un superior jerárquico, a un superior en cualidades espirituales, a un padre que les ayudaba con sus luces y consejos, y, si era necesario, con sus dávidas.

Para dar idea de la psicología de nuestro biografiado, citaremos algunos casos que hablan con mayor elocuencia que cuantas palabras pudiéramos escribir.

Era D. Eduardo Jalón, Coronel del Regimiento de Caballería, Dragones de Santiago. Como de costumbre, salió un día a paseo, montado en su caballo. Le acompañaban el entonces comandante Malpica y el asistente del coronel. Al llegar frente a la ermita de San Gervasio, el caballo que montaba D. Eduardo hizo un gesto brusco y desmontó al jinete. El comandante observó que el caballo estaba mal ensillado y que fué ello la culpa de la caída, y se puso furioso contra el asistente. D. Eduardo Jalón, con el dolor de las contusiones recibidas, tuvo que imponerse, y de la manera cortés y convincente que siempre usaba, hizo ver a su compañero de armas que el pobre asistente sufría más que él, y que, por lo tanto, se le podía dar un aviso, pero no un reproche.

Se cuenta también que una vez en uno de los salones del Círculo Villanovés, en una discusión acalorada, un teniente amenazó a un capitán. Dado el rigorismo de las leyes militares, el inferior tenía presidio si se daba el parte. Pues bien, el coronel intervino, suplicando al capitán perdonara aquella ligereza juvenil.

De casos de esta índole está llena toda su vida militar. Por eso aquí se tenía al coronel Jalón como un verdadero padre de sus subordinados.

La mort del marquès de Castrofuerte és sentida per tothom. El 26 de novembre del mateix any en què mor, el 1917, es col·loca una placa a la seva casa dissenyada pel llavors jove arquitecte Josep F. Ràfols. L'acte és multitudinari; hi assisteixen, entre d'altres, l'alcalde de Vilanova, Joan Ventosa i Roig, impulsor del cooperativisme i posterior conseller de la Generalitat republicana, i el president del patronat de la Biblioteca-Museu Balaguer, Joaquim Basora. Aquest, en un sentit discurs reproduït pel *Diario de Villanueva y Geltrú*, afirma que el marquès de Castrofuerte *va donar-nos en vida un dels exemplars més notables que figuren en el Museu Balaguerià, i al deixar aqueix món per sempre més, va donar-nos també lo que ell més s'estimava, la seva casa, a on volia morir perquè en ella hi tenia els seus records, els seus llibres, les seves col·leccions, hi conreava les seves amistats, fruit-hi ell, el pobre vellet de blanca cabellera i testa aristocràtica.* Joaquim Basora també defineix Balaguer i Castrofuerte com *les dues columnes més fortes de la Fundació.*

A l'acte també hi participa el Centre Federalista, la Grècia Groga, la societat coral La Unió Vilanovesa, Els Pescadors i l'Orfeó Vilanoví. Entremig, es fa lectura del testament d'Eduardo Jalón en què s'especifica que *lega a la junta de la Biblioteca-Museo Balaguer para los fines y demás asuntos pertenecientes a dicha Entidad cultural, la casa con el jardín anexo y agua de que disfruta, sita en esta villa, Avenida de Monturiol, número 2*. L'acte continua amb el descobriment de la placa *con gran entusiasmo general*, segons relaten les cròniques del moment, i finalitza amb *la banda dirigida por el Sr. Planas que ejecutó la notable pieza La canción del soldado, y el Orfeó Vilanoví cantó el Himne a la senyera y Himne al sol, finalizando el coro de La Unió Vilanovesa con la gran cantata del maestro Goula, Gloria al Arte*.

També la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer li ret un sentit homenatge i col·loca a la sala de juntes un retrat del marquès de Castrofuerte encarregat expressament al pintor Alexandre de Cabanyes. Ja uns anys més tard, concretament el 1931, l'Ajuntament de Vilanova i la Geltrú bateja la plaça de les Casernes com a plaça Eduardo Jalón. El 1939, però, amb l'entrada del nou règim dictatorial, la plaça recupera el nom original traduït, això sí, al castellà.

Durant la República, però, la figura del marquès de Castrofuerte viu una nova època d'or, amb tota probabilitat gràcies al seu llegat i al fet que és destacat com un referent militar d'idees republicanes, afirmació no del tot correcta. En aquest sentit, el fill dels majordoms de Jalón, Eduard Egea, escriu: *la Vilanova demòcrata rendeix el culte que mereixia aquell home bo i liberal, ja que tothom serva la recordança d'aquell vellet de venerable testa; i ens plau rendir-li aquest humil tribut en el XV aniversari del seu traspàs, dins el règim que ell va defensar per amor a la Llibertat i a la Democràcia, servint-nos, malgrat la distància que ens separa, d'estímul per a les nostres lluites*. L'escrit posa de manifest una vegada més les contradiccions que pateix la singular biografia del marquès de Castrofuerte, en què és homenatjat com a republicà sense haver-se mai definit en aquest sentit al llarg de la seva vida.

▼ Mort w

Don Eduardo Jalón Larragoiti vol ser enterrat a Vilanova i la Geltrú amb la seva muller, a l'hipogeu que li va fer construir a la seva mort, just al costat d'on descansen les restes del poeta Manuel de Cabanyes i el pintor Joaquim Mir. Amb tot, segons Joan Ventosa, després de l'operació és enterrat Barcelona i al cap de dos mesos traslladat a una fosa comuna perquè els nebots no compleixen amb els pagaments. Després, però, els seus majordoms localitzen les seves restes mortals i les traslladen a la capital del Garraf: "qui però assegura que qui hi ha enterrat al costat de la seva dona és, realment, el marquès de Castrofuerte?", diu Ventosa.

Un trist final per a una persona que, possiblement maçó, tampoc hauria pogut ser enterrat en un cementiri catòlic. La seva enigmàtica vida té fins i tot repercussions un cop mort. Al capdavant, la pregunta que sempre acompanyarà aquest singular personatge és: qui era, realment, el marquès de Castrofuerte?

Bernat Deltell i Milà
Febrer de 2003

Agraïments

Aquest *Retrat* dedicat a Eduardo Jalón Larragoiti, conegut a casa nostra com el marquès de Castrofuerte, no hauria estat possible sense l'ajuda, en moments puntuals, de: Bienve Moya, Aida Ventura, Vicky Mora (que va facilitar-me la informació sobre el germà gran d'Eduardo Jalón), Joan Manuel Mallofré, Ramon Francàs (per subministrar-me algunes de les fotografies que apareixen al llibre), Teresa Llorens (per la informació facilitada sobre la casa Castrofuerte) i la Biblioteca Balaguer. Vull també agrair de tot cor la inestimable ajuda de Joan Ventosa i Egea i Francesc Xavier Puig Rovira, sense els quals aquest esbós biogràfic hauria quedat amputat per tots cantons.

BIBLIOGRAFIA

- ÀLVARO i JUNCOSA, Josep–Tomàs; “Eduardo Jalón, marquès de Castrofuerte”. *Diari de Vilanova* del 10 de desembre de 1999.
- ARCHIVO GENERAL MILITAR DE SEGOVIA; Full de serveis de don Eduardo Jalón Larragoiti.
- DELTELL i MILÀ, Bernat; “Vilanova crearà un centre sobre el romanticisme”. *AVUI* del 7 de gener de 2001.
- DELTELL i MILÀ, Bernat; “100.000 llibres del segle XIX”. *AVUI* del 10 de novembre de 2002.
- “DEMOCRACIA. Semanario republicano federal”. 25 de febrer de 1917, número 510 (any XI)
- “DEMOCRACIA. Semanario republicano federal”. 30 de desembre de 1917, número 545 (any XI)
- “DIARIO DE VILLANUEVA Y GELTRÚ: de intereses morales y materiales, avisos y noticias”. Dijous 27 de desembre de 1917, número 251 (any LXIX)
- EGEA ISERN, Joan; “Un carrer per a Eduardo Jalón, marquès de Castrofuerte”. *Diari de Vilanova* del 25 de gener de 2002.
- EGEA, Eduard; “Figures de la primera República”. *Democracia. Semanario republicano federal*, del 20 de febrer de 1932.
- GARCIA, Xavier; “Eduardo Jalón, vilanoví d'adopció”. *Revista Gran Peña*, núm. 6, setembre de 1990.
- GARCIA, Xavier; “El coronel Jalón i el seu Japeto”. *Revista dels Tres Tombs* de 1994 (amb el pseudònim de Fra X. Gassó)
- MONERS, Jordi; “Síntesi d'història dels Països Catalans”. Edicions la Magrana. 1976
- PI de CABANYES, Oriol; “Un caballero y su caballo”. *La Vanguardia* del 4 de novembre de 2002.
- PUIG ROVIRA, Francesc X.; “Diccionari biogràfic de Vilanova i la Geltrú” (en fase de preparació). 2003.

AVÍS AL LECTOR

Per fer aquest *Retrat* s'han utilitzat dos tipus de fonts: una, l'entrevista directa, i la segona, un seleccionat buidatge d'articles, escrits, notícies i cites de llibres, revistes i premsa en general. En el primer cas, el lector localitzarà les declaracions perquè aquestes van entre cometes dobles, mentre els textos i paràgrafs provinents de llibres i diaris, entre d'altres, són transcrits en cursiva.

N. de l'A.